BOLALAR FOLKLORI ASOSIDA BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING BADIIY-IJODIY FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Jo‘raboyeva Mushtariy Jamoldin qizi
Namangan davlat universiteti An’anaviy xonandalik va cholg‘u ijrochiligi kafedrasi o‘qituvchisi
mushtariyjoraboyeva@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy maqolada bolalar folklori asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirishning samarali usullari ilmiy-nazariy va metodik jihatdan yoritilgan. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida xalq og‘zaki ijodi namunalaridan, xususan, ertak, maqol, matal, topishmoq, tez aytish, sanama, qo‘shiq, alla, latifa va xalq o‘yinlaridan foydalanishning o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri, tasavvuri, nutqiy faolligi, estetik didi hamda mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishdagi imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, folklor materiallarini dars jarayoniga interfaol metodlar, ijodiy topshiriqlar, rolli o‘yinlar, sahnalashtirish, obraz yaratish, hikoya tuzish, davom ettirish, qayta ijod qilish va musiqiy-badiiy faoliyat bilan uyg‘unlashtirishning pedagogik samaradorligi asoslangan. Tadqiqotda bolalar folklorining o‘quvchilarning milliy qadriyatlarni anglash, madaniy merosga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, jamoada ishlash va o‘z ijodiy imkoniyatlarini namoyon etish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyatiga alohida e’tibor qaratilgan. Maqolada taklif etilgan metodik yondashuvlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qilishi bilan ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so‘zlar: *bolalar folklori, boshlang‘ich ta’lim, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, badiiy-ijodiy faoliyat, ijodiy tafakkur, ijodkorlik, kreativlik, estetik tarbiya, xalq og‘zaki ijodi, xalq pedagogikasi, folklor namunalari, ertak, maqol, matal, topishmoq, tez aytish, sanama, xalq qo‘shiqlari.*

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimida yosh avlodni har tomonlama rivojlantirish, ularning intellektual salohiyati bilan bir qatorda, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish muhim pedagogik vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini namoyon etishi, mustaqil fikrlashi, voqea-hodisalarga ijodiy yondashishi, estetik didi va badiiy tasavvurini rivojlantirish uchun qulay pedagogik muhit yaratish katta ahamiyatga ega . Chunki boshlang‘ich sinf davri bolaning bilish jarayonlari faol shakllanadigan, atrof-muhitni obrazli idrok etish kuchli bo‘ladigan hamda turli faoliyat turlariga qiziqish yuqori darajada namoyon bo‘ladigan davr hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirishda xalqning ko‘p asrlik ma’naviy tajribasi va pedagogik qarashlarini o‘zida mujassam etgan bolalar folkloridan foydalanish alohida imkoniyatlarga ega. Bolalar folklori xalq og‘zaki ijodining yosh avlodga mo‘ljallangan, tarbiyaviy, ma’rifiy va estetik mazmun bilan boyitilgan muhim

qismidir. Ertaklar, maqol va matallar, topishmoqlar, tez aytishlar, sanamalar, xalq qo‘shiqlari, allalar, bolalar o‘yinlari hamda boshqa folklor janrlari bolaning dunyoqarashi, tafakkuri, nutqi, tasavvuri va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi .

Folklor namunalarining o‘ziga xos xususiyati shundaki, ularda hayotiy voqealar, insoniy munosabatlar, ezgulik va yovuzlik, mehnatsevarlik, do‘stlik, rostgo‘ylik, vatanparvarlik, kattalarga hurmat, tabiatga ehtiyotkorona munosabat kabi axloqiy-estetik tushunchalar sodda, obrazli va o‘quvchi yoshiga mos shaklda ifodalanadi. Shu sababli bolalar folkloridan ta’lim jarayonida foydalanish nafaqat o‘quvchilarning bilimlarini boyitadi, balki ularning hissiy-emotsional dunyosiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Mazkur jarayonda o‘qituvchining vazifasi folklor materiallarini shunchaki o‘qib yoki aytib berish bilan cheklanib qolmasdan, ularni o‘quvchilarning faol ijodiy faoliyatiga aylantirishdan iboratdir. Masalan, ertak mazmunini o‘zgartirib hikoya qilish, voqeani davom ettirish, qahramonlarga yangi obrazlar qo‘shish, ertak asosida kichik sahna ko‘rinishi yaratish, topishmoqlarga javob topish va o‘z topishmog‘ini tuzish, maqollarning mazmunini hayotiy vaziyatlar orqali izohlash kabi topshiriqlar o‘quvchini faol ijodiy subyektga aylantiradi .

Shu jihatdan qaraganda, bolalar folkloridan foydalanish boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirishning samarali vositalaridan biri bo‘lib, mazkur yo‘nalishni ilmiy-metodik jihatdan takomillashtirish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Asosiy qism

Bolalar folklorining boshlang‘ich ta’limdagi pedagogik imkoniyatlari

Bolalar folklori o‘zining mazmuni, shakli, ifoda usuli va obrazlar tizimi bilan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh va psixologik xususiyatlariga juda yaqin turadi. Undagi qisqa, mazmunli, ritmik va obrazli ifodalar bolaning e’tiborini tez jalb etadi. Ayniqsa, topishmoq, tez aytish, sanama va qo‘shiqlarda takroriylik, ohangdorlik hamda o‘yin elementlarining mavjudligi o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlaydi .

Ertaklar esa o‘quvchilarning badiiy tasavvurini kengaytirish uchun katta imkoniyat yaratadi. Ertak qahramonlari orqali bola yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, mehnat va dangasalik, do‘stlik va xiyonat kabi qarama-qarshi tushunchalarni anglay boshlaydi. O‘quqchi ertak qahramonlarining xatti-harakatlarini baholash jarayonida o‘zining shaxsiy munosabatini shakllantiradi. Bu esa mustaqil fikrlash va axloqiy xulosaga kelish qobiliyatining rivojlanishiga zamin yaratadi.

Maqol va matallar o‘quvchilarning fikrni qisqa, aniq va obrazli ifodalash ko‘nikmasini shakllantiradi. O‘qituvchi maqollar asosida turli hayotiy vaziyatlarni taklif etishi, o‘quvchilardan ushbu vaziyatga mos maqol topishni so‘rashi mumkin. Bunday topshiriqlar o‘quvchining xotirasini mustahkamlash bilan birga, uning mantiqiy va assotsiativ tafakkurini rivojlantiradi.

Topishmoqlar esa bolalarning kuzatuvchanligi, tahliliy fikrlashi va predmet-hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash qobiliyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi . Topishmoqni tinglagan o‘quvchi undagi belgilarni tahlil qiladi, taxminlar ilgari suradi va to‘g‘ri javobga mustaqil ravishda kelishga harakat qiladi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning

o‘zlari topishmoq tuzishi badiiy-ijodiy faoliyatning yuqori shakllaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Folklor asosida ijodiy faoliyatni tashkil etish:Boshlang‘ich sinflarda badiiy-ijodiy faoliyatni rivojlantirish uchun folklor namunalaridan foydalanishda o‘quvchining faol ishtirokini ta’minlash muhimdir. Bunda reproduktiv, ya’ni tayyor ma’lumotni takrorlashga asoslangan faoliyatdan ko‘ra, ijodiy va muammoli topshiriqlarga ustuvorlik berish maqsadga muvofiq .

Masalan, ertak bilan ishlash jarayonida o‘qituvchi quyidagi topshiriqlardan foydalanishi mumkin:

- ertak voqealarini o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilish;
- ertakning yakunini o‘zgartirish;
- ertak qahramoniga xat yozish;
- qahramonning xatti-harakatiga baho berish;
- voqealar rivojiga yangi qahramon kiritish;
- ertak asosida rasm chizish;
- ertakni sahnalashtirish;
- ertak mazmuniga mos maqol topish;
- ertak asosida kichik hikoya yaratish.

Bunday topshiriqlarning asosiy afzalligi shundaki, o‘quvchi tayyor mazmunni qabul qiluvchi emas, balki yangi mazmun yaratuvchi sifatida faoliyat olib boradi. Natijada uning tasavvuri, fantaziyasi, nutqi va ijodiy tafakkuri rivojlanadi.

Badiiy-ijodiy faoliyatni tashkil etishda rolli o‘yinlardan foydalanish ham samarali hisoblanadi. Masalan, ertak qahramonlari rollarini o‘quvchilarga taqsimlash orqali kichik sahna ko‘rinishini tashkil qilish mumkin. Bunda o‘quvchi nafaqat matnni yodlaydi, balki qahramon xarakterini anglash, uning nutqini ifodali yetkazish, mimika va harakatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi .

Topishmoq va tez aytishlardan foydalanish:Topishmoqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining aqliy faolligini oshiruvchi folklor janrlaridan biridir . Topishmoq asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlarda o‘quvchi predmetning tashqi ko‘rinishi, vazifasi, belgisi, rangi, shakli yoki harakati haqida fikr yuritadi. Shu orqali taqqoslash, umumlashtirish, farqlash va xulosa chiqarish ko‘nikmalari rivojlanadi.

O‘qituvchi dastlab tayyor topishmoqlarni berib, keyinchalik o‘quvchilarning o‘zlari mustaqil topishmoq tuzishiga sharoit yaratishi mumkin. Masalan, o‘quvchi biror predmetni tanlaydi va uning nomini aytmasdan, asosiy belgilarini tasvirlaydi. Sinfdoshlar esa ushbu tavsif asosida javobni topadilar. Bu jarayonda o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi va so‘z boyligi kengayadi.

Tez aytishlar ham boshlang‘ich ta’lim uchun muhim folklor materiali hisoblanadi. Ular o‘quvchilarning talaffuzini takomillashtirish, nutq tezligi va ravonligini oshirish bilan birga, diqqat va xotirani rivojlantirishga yordam beradi. Tez aytishlarni musobaqa, guruhli mashq yoki ijodiy topshiriq shaklida tashkil etish o‘quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytiradi.

Xalq o‘yinlarining badiiy-ijodiy faoliyatdagi o‘rni:Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yin tabiiy va qiziqarli faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli xalq o‘yinlarini ta’lim

jarayoniga kiritish o‘quvchilarning darsdagi faolligini oshirishning samarali usullaridan biri bo‘lishi mumkin .

Xalq o‘yinlari orqali o‘quvchilarda jamoada ishlash, o‘zaro hamkorlik, qoidalarga rioya qilish, tezkor fikrlash va qaror qabul qilish ko‘nikmalari shakllanadi. Ayrim o‘yinlarda qo‘shiq, sanama, she’riy misralar yoki dialoglardan foydalanilishi ularning badiiy-estetik xususiyatini yanada kuchaytiradi.

O‘qituvchi xalq o‘yinlaridan ona tili, o‘qish savodxonligi, tarbiya, musiqa va tasviriy san’at darslari bilan integratsiyalashgan holda foydalanishi mumkin. Masalan, xalq o‘yini asosida o‘quvchilarga o‘yin jarayonini tasvirlab hikoya tuzish, o‘yin qahramonlarini tasvirlash, o‘yinga mos qo‘shiq yoki maqol topish kabi ijodiy topshiriqlar berish mumkin.

Bolalar folklorini interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish:Zamonaviy ta’lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchining mustaqil va ijodiy faoliyatini kuchaytiradi. Bolalar folklori mazmuni bunday metodlarni qo‘llash uchun keng imkoniyat beradi .

“Klaster” metodi orqali ertak qahramonining xususiyatlarini aniqlash, “Aqliy hujum” yordamida ertak voqealarining muqobil yakunlarini ishlab chiqish, “Beshinchisi ortiqcha” usuli orqali folklor janrlarini farqlash, “Sinkveyn” yordamida qahramon yoki folklor janriga tavsif berish mumkin .

Shuningdek, “Davomini top”, “Qahramonni aniqlang”, “Ertakni o‘zgartir”, “Maqolni davom ettir”, “Topishmoq yarat”, “Men ertakchi bo‘lsam...” kabi ijodiy metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Masalan, “Men ertakchi bo‘lsam...” topshirig‘ida o‘quvchilarga ma’lum bir ertakning boshlang‘ich qismi taqdim etiladi va ular voqeani mustaqil davom ettiradilar. Bunda har bir o‘quvchining individual tasavvuri va ijodiy yondashuvi namoyon bo‘ladi. O‘qituvchi esa javoblarning yagona to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri shakli mavjud emasligini ta’kidlab, o‘quvchilarning ijodiy tashabbusini qo‘llab-quvvatlashi lozim.

Sahnalashtirish orqali badiiy-ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish:Sahnalashtirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirishning samarali shakllaridan biridir. Folklor asarlarini sahnalashtirish davomida o‘quvchi qahramon obrazini yaratadi, uning nutqini ifodali yetkazadi va voqealar rivojini harakat orqali namoyon etadi.

Sahnalashtirish jarayonida o‘quvchilar o‘rtasida vazifalarni taqsimlash ham muhim ahamiyatga ega. Ayrim o‘quvchilar qahramon rollarini ijro etsa, boshqalari dekoratsiya tayyorlash, rasm chizish, matnni ifodali o‘qish yoki sahna jarayonini tashkil etishda ishtirok etishi mumkin. Natijada turli qobiliyatga ega o‘quvchilarning ta’lim jarayonidagi ishtiroki ta’minlanadi .

Bu usul o‘quvchilarda nutqiy faollik, kommunikativ kompetensiya, jamoada ishlash, o‘z fikrini erkin ifodalash, obrazli tafakkur va estetik didni rivojlantirishga xizmat qiladi .

Badiiy-ijodiy faoliyatni baholash:Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki ijodiy jarayonga ham e’tibor qaratish zarur. O‘quvchining mustaqil fikri, yangicha yondashuvi, obraz yaratish qobiliyati, fikrini asoslay olishi va topshiriqni bajarishdagi faolligi hisobga olinishi maqsadga muvofiq .

Badiiy-ijodiy faoliyatni baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

1. Ijodiy mustaqillik – o‘quvchining topshiriqni mustaqil bajarishi.
2. Original yondashuv – odatiy fikrdan tashqari yangi g‘oya taklif qilishi.
3. Badiiy ifodalilik – fikr va obrazlarni ta’sirchan ifodalashi.
4. Nutqiy faollik – o‘z fikrini aniq va ravon bayon qilishi.
5. Tasavvur va fantaziya – voqea yoki obrazlarni ijodiy davom ettira olishi.
6. Jamoaviy hamkorlik – guruh faoliyatida faol ishtirok etishi.
7. Estetik munosabat – go‘zallik, ezgulik va badiiy obrazlarni anglay olishi.

Mazkur mezonlar asosida baholash o‘quvchining ijodiy rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Eng muhimi, baholash jarayoni o‘quvchini ijod qilishdan qo‘rqitmasligi, aksincha, uning yangi g‘oyalarini rag‘batlantirishi kerak .

Umuman olganda, bolalar folklorini boshlang‘ich ta’lim jarayoniga maqsadli, tizimli va metodik jihatdan to‘g‘ri kiritish o‘quvchilarning badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. Bunda folklor namunasi ta’limning oddiy materiali sifatida emas, balki o‘quvchini fikrlashga, his qilishga, tasavvur qilishga va yangi ijodiy mahsulot yaratishga undovchi pedagogik vosita sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, bolalar folklori boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun katta pedagogik va metodik imkoniyatlarga ega bo‘lgan ta’limiy vositalardan biridir. Folklor namunalari o‘zining mazmunan soddaligi, obrazliligi, ohangdorligi, tarbiyaviy yo‘nalishi va o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mosligi bilan boshlang‘ich ta’lim jarayonida samarali foydalanish imkonini beradi .

Bolalar folklori orqali o‘quvchilarning nafaqat bilim va ko‘nikmalari, balki ularning ijodiy tafakkuri, tasavvuri, mustaqil fikrlashi, nutqiy faolligi, estetik didi va ma’naviy-axloqiy qarashlari ham rivojlanadi. Ertak, maqol, matal, topishmoq, tez aytish, sanama, qo‘shiq va xalq o‘yinlari o‘quvchilarning dars jarayonidagi faol ishtirokini ta’minlash bilan birga, ularni yangi g‘oyalar yaratishga, mavjud voqea va obrazlarga o‘z munosabatini bildirishga undaydi.

Tadqiqot mazmunidan kelib chiqib, badiiy-ijodiy faoliyatni rivojlantirishda folklor materiallaridan faqat tayyor matnni o‘qish yoki yod olish vositasi sifatida foydalanish yetarli emasligi aniqlandi. Folklor namunasi o‘quvchini mustaqil fikrlashga, tasavvur qilishga va ijodiy mahsulot yaratishga yo‘naltirilgan topshiriqlar bilan birgalikda qo‘llanilgandagina uning pedagogik imkoniyatlari yanada kengayadi .

Xususan, ertaklarni qayta hikoyalash, voqealar rivojini davom ettirish, ertak yakunini o‘zgartirish, yangi qahramon kiritish, qahramonlarga tavsif berish, ertak asosida rasm yaratish va sahnalashtirish kabi faoliyatlar o‘quvchilarning ijodiy tafakkurini faollashtiradi. Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchi tayyor ma’lumotni o‘zlashtiribgina qolmay, balki o‘zining individual fikri va tasavvurini ta’lim jarayoniga olib kiradi .

Topishmoqlardan foydalanish o‘quvchilarning kuzatuvchanligi, tahliliy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga yordam beradi. Topishmoqning javobini izlash jarayonida bola predmet yoki hodisaning turli belgilarini taqqoslaydi, ularni umumlashtiradi va xulosaga keladi. O‘quvchilarning mustaqil ravishda topishmoq tuzishi esa ularning ijodiy imkoniyatlarini yanada rivojlantiradi .

Maqol va matallardan foydalanish o‘quvchilarning qisqa va mazmunli fikr bildirish, hayotiy vaziyatlarni baholash hamda axloqiy xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. O‘quvchiga ma’lum bir vaziyat taqdim etilib, unga mos maqol topish yoki maqol mazmunini hayotiy misol bilan izohlash topshirilganda, folklor materiali amaliy va ijodiy xarakter kasb etadi.

Tez aytish, sanama va xalq o‘yinlaridan foydalanish esa o‘quvchilarning nutqiy faolligi, xotirasi, diqqati, tezkor fikrlashi va jamoaviy hamkorligini rivojlantiradi. O‘yin elementlarining ta’lim jarayoniga kiritilishi o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ta’limni tabiiy, qiziqarli hamda faol jarayonga aylantiradi.

Shuningdek, folklor namunalarini interfaol metodlar bilan uyg‘unlashtirish o‘quvchilarning ijodiy faolligini yanada kuchaytiradi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Sinkveyn”, “Davomini top”, “Qahramonni tavsifla”, “Ertakni o‘zgartir”, “Maqolni davom ettir”, “Topishmoq yarat” kabi usullar o‘quvchilarni mustaqil izlanishga undaydi. Bunda o‘qituvchi tayyor javobni beruvchi emas, balki o‘quvchining ijodiy faoliyatini yo‘naltiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritishi muhimTorrance, E. P. (1974). Torrance tests of creative thinking. Lexington, MA: Personnel Press..

Sahnalashtirish faoliyati ham alohida ahamiyatga ega. Ertak yoki folklor namunalarini sahnalashtirish davomida o‘quvchilar obrazga kirish, ifodali nutqdan foydalanish, jamoada ishlash, o‘z fikrini erkin ifodalash va badiiy obrazni yaratish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu jarayon o‘quvchining estetik didi va kommunikativ qobiliyatlari rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi .

Umuman, bolalar folkloridan foydalanish boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning badiiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, nutqiy va kommunikativ ko‘nikmalarini takomillashtirish hamda mustaqil fikrlaydigan shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi . Xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy va ta’limiy imkoniyatlari zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada samarali natijalarga erishish mumkin. Ilmiy manbalarda ham boshlang‘ich ta’limda folklor namunalari orqali ma’naviy-axloqiy sifatlar, nutqiy rivojlanish va milliy qadriyatlarga munosabatni shakllantirish imkoniyatlari qayd etilgan.

Shunday qilib, bolalar folklori boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirishda oddiy o‘quv materiali emas, balki o‘quvchining tafakkuri, tasavvuri, nutqi, hissiy dunyosi va ijodiy imkoniyatlarini kompleks rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik vosita sifatida baholanishi lozim .

Tavsiyalar

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining badiiy-ijodiy faoliyatini bolalar folklori asosida rivojlantirish bo‘yicha quyidagi metodik tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Boshlang‘ich ta’lim darslarida bolalar folkloridan muntazam foydalanish tavsiya etiladi. Folklor materiallarini faqat alohida mavzularda emas, balki ona tili, o‘qish savodxonligi, tarbiya, musiqa va tasviriy san’at mashg‘ulotlari bilan uzviy bog‘liq holda qo‘llash maqsadga muvofiq.

Folklor janrlarini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos tanlash zarur. Kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun sodda ertaklar, qisqa topishmoqlar, sanamalar, tez aytishlar va harakatli xalq o‘yinlariga ko‘proq e’tibor berish, yuqori sinflarga yaqinlashgan sari murakkabroq ijodiy topshiriqlarni kiritish mumkin.

O‘quvchini tayyor javobni takrorlashdan ijodiy javob yaratishga yo‘naltirish lozim. Masalan, ertak mazmunini qayta aytish bilan cheklanmasdan, “Agar voqea boshqacha yakunlanganida nima bo‘lardi?”, “Qahramonning o‘rnida sen bo‘lganingda qanday yo‘l tutarding?” kabi savollar berish samarali natija beradi.

Ertaklar asosida ijodiy topshiriqlar tizimini yaratish tavsiya etiladi. Bunda ertakni davom ettirish, yakunini o‘zgartirish, yangi qahramon yaratish, qahramonga maktub yozish, ertak asosida rasm chizish va ertak mazmunidan kelib chiqib kichik hikoya yaratish kabi topshiriqlardan foydalanish mumkin .

Topishmoq tuzishga o‘rgatish kerak. Dastlab o‘qituvchi namunalar asosida tushuntirish berib, keyinchalik o‘quvchilarga mustaqil ravishda predmet yoki hodisani yashirin tarzda tasvirlash topshirig‘ini berishi mumkin .

Maqol va matallarni hayotiy vaziyatlar bilan bog‘lash tavsiya etiladi. O‘quvchilarga ma’lum bir vaziyat berilib, unga mos maqol topish yoki maqol mazmunini hayotiy misollar orqali tushuntirish topshirig‘i berilishi mumkin.

Bolalar folklorini ta’lim jarayonida zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida qayta talqin qilish zarur. An’anaviy folklor mazmunini saqlagan holda, uni ijodiy loyiha, rolli o‘yin, muammoli vaziyat, guruhli topshiriq, sahnalashtirish va interfaol mashqlar bilan boyitish o‘quvchilarning ta’limdagi faolligini yanada oshiradi.

Yakuniy tavsiya sifatida shuni qayd etish mumkinki, boshlang‘ich ta’limda bolalar folkloridan foydalanish jarayoni “folklorni o‘rganish”dan “folklor asosida ijod qilish” tamoyiliga yo‘naltirilishi maqsadga muvofiq. Ana shunday yondashuv o‘quvchini passiv tinglovchidan faol ijodkor, mustaqil fikrlovchi va badiiy obraz yarata oladigan shaxsga aylantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jo‘rayev, M., & Eshonqulov, J. (2019). Folklorshunoslikka kirish. Toshkent: Fan.
2. Safarov, O. (2010). O‘zbek xalq og‘zaki ijodi. Toshkent: Musiqa.
3. Imomov, K., Mirzayev, T., Sarimsoqov, B., & Safarov, O. (1990). O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. Toshkent: O‘qituvchi.
4. Mirzayev, T., Musoqulov, A., & Sarimsoqov, B. (2008). O‘zbek xalq maqollari. Toshkent: Sharq.
5. Husanboyeva, Q., & Niyozmetova, R. (2018). Adabiyot o‘qitish metodikasi. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo.
6. Tolipov, O‘. Q., & Usmonboyeva, M. (2005). Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent: Fan.

7. Yo‘ldoshev, J. G‘., & Usmonov, S. A. (2008). Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: O‘qituvchi.

8. Azizxo‘jayeva, N. N. (2006). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: Fan.

9. Qodirova, F. R., & Toshpo‘latova, Sh. K. (2020). Bolalar folklori vositasida yosh avlodni ma’naviy-axloqiy tarbiyalash masalalari. Pedagogik ta’lim, 4, 45–50.

10. Rasulova, M. (2021). Boshlang‘ich ta’limda xalq og‘zaki ijodi namunalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari. Boshlang‘ich ta’lim, 3, 28–32.

11. Karimova, D. (2022). Bolalar folklori asosida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar, 5, 112–117.

12. Abdullayeva, B. (2023). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ fikrlashni shakllantirishning pedagogik asoslari. Ilm sarchashmalari, 2, 67–72.

13. Ismoilova, N. (2022). Xalq pedagogikasi vositalari orqali o‘quvchilarning estetik didini rivojlantirish. Pedagogik mahorat, 6, 91–95.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019). O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent.

15. O‘zbekiston Respublikasi. (2020). Ta’lim to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. Toshkent.

16. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2023). Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti. Toshkent.

17. UNESCO. (2021). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO.

18. UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris: UNESCO.

19. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

20. Torrance, E. P. (1974). Torrance tests of creative thinking. Lexington, MA: Personnel Press.

21. Guilford, J. P. (1950). Creativity. American Psychologist, 5(9), 444–454.

22. Sawyer, R. K. (2012). Explaining creativity: The science of human innovation (2nd ed.). New York, NY: Oxford University Press.

23. Zipes, J. (2012). The irresistible fairy tale: The cultural and social history of a genre. Princeton, NJ: Princeton University Press.

24. Ma’rifat gazetasi. (2024). Boshlang‘ich ta’limda milliy qadriyatlar va xalq pedagogikasidan foydalanish masalalari. Ma’rifat, 15, 6-bet.

25. Xalq so‘zi gazetasi. (2023). Ta’limda milliy meros va zamonaviy pedagogik yondashuvlar. Xalq so‘zi, 198, 4-bet.

26. Yangi O‘zbekiston gazetasi. (2024). Yosh avlod tarbiyasida milliy qadriyatlarning o‘rni. Yangi O‘zbekiston, 172, 5-bet.

27. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. (2000–2005). O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi (1–12-jildlar). Toshkent: O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.

28. ZiyoNET. (2024). Ta’lim va pedagogikaga oid elektron resurslar. ZiyoNET axborot-ta’lim portali.

29. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2024). Umumiy o‘rta ta’limga oid metodik va o‘quv-uslubiy materiallar. Rasmiy axborot resurslari.

30. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. (2024). Folklor va xalq og‘zaki ijodiga oid ilmiy-tadqiqot materiallari. Fanlar akademiyasi ilmiy resurslari.

Internet va ommaviy axborot vositalari

31. UNESCO. (2024). Intangible cultural heritage. UNESCO.

32. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. (2024). Ta’limga oid yangiliklar va metodik materiallar.

33. Ma’rifat gazetasi. (2024). Ta’lim, tarbiya va milliy qadriyatlarga oid materiallar.

34. Xalq so‘zi gazetasi. (2024). Ta’lim va ma’naviy-ma’rifiy masalalarga oid maqolalar.

35. Yangi O‘zbekiston gazetasi. (2024). Yoshlar ta’limi va tarbiyasiga oid materiallar.